

Т. Мішеніна
м. Кривий Ріг

**ШЛЯХИ ГУМАНІЗАЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ОСНОВ
ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ
В УМОВАХ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО
НАВЧАННЯ**

Анотація. У статті розкрито шляхи гуманізації організаційних основ гуманітарної освіти майбутніх учителів філологічних спеціальностей в умовах компетентісно орієнтованого навчання. Модернізація системи управління висвітлюється у взаємозв'язку з визначальними чинниками – гуманітаризації і фундаменталізації вищої гуманітарної освіти.

Ключові слова: вища гуманітарна освіта, майбутні учителі філологічних спеціальностей, компетентісно орієнтоване навчання.

Т. Мишенина

**ПУТИ ГУМАНИЗАЦИИ ОРГАНИЗАЦИОННЫХ ОСНОВ
ГУМАНИТАРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ В УСЛОВИЯХ
КОМПЕТЕНТНОСТНО ОРИЕНТИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ**

Анотация. В статье раскрыты пути гуманизации организационных основ гуманитарного образования будущих учителей филологических специальностей в условиях компетентностно ориентированного обучения. Модернизация системы управления освещается во взаимосвязи с определяющими факторами – гуманитаризации и фундаментализации высшего гуманитарного образования.

Ключевые слова: высшее гуманитарное образование, будущие учителя филологических специальностей, компетентностно ориентированное обучение.

T. Mishenina

WAYS HUMANIZATION ORGANIZATIONAL BASES OF HUMANITARIAN EDUCATION TEACHERS IN PHILOLOGICAL SPECIALTIESS COMPETENCE BASED LEARNING

Annotation. In the article the way of humanizing organizational principles of liberal education of future teachers philological specialties in the competence based learning. Modernization of the clarified in relation to the determining factors - humanization and fundamental nature of higher arts education

Keywords: higher education in the humanities, future teachers philological specialties, competency based learning.

Постановка проблеми. Освіта є одним із головних чинників, що впливають на динаміку цивілізаційних механізмів значною мірою через формування соціального інтелекту. Завдяки масовості, організованому передаванні культурних норм і цінностей суб'єктам навчального процесу, взаємозв'язкам з іншими сферами життя освіта складає іманентну основу соціокультурного контексту.

Становлення інформаційного суспільства пов'язано з фундаментальними зрушеннями в соціокультурній дійсності, що зумовлюють перетворення освіти на один із вирішальних чинників трансформацій у галузі освіти. Неперервна освіта як імператив інформаційного суспільства визначає вектор послідовного його перетворення на «суспільство освіти», що потребує теоретичного осмислення й відповідного обґрунтування новітніх тенденцій освітнього розвитку національного й загальносвітового рівнів. Інформатизація становить не тільки специфічну форму ущільнення соціального й освітнього простору, але й процес нелінійного розгортання соціальної творчості й культуротворчості

індивідів. Теоретичний аналіз соціальних і парадигмально-когнітивних детермінант розвитку сучасної вищої освіти сприяє не тільки досягненню передумов формування «суспільства освіти», а й розширює наші уявлення про сутність його багатовимірності, поглиблює розуміння трансформаційних процесів, що відбуваються у сучасній вищій освіті, подальша розбудова якої вимагає методологічно обґрунтованої реформаторської стратегії. Викладене вище актуалізує питання з'ясування чинників, що безпосередньо впливають на стан і якісні характеристики сучасної вищої гуманітарної освіти.

Тенденція включати освітню діяльність у соціокультурний контекст, співвіднесеність її з культурними цінностями суспільства спостерігаємо в роботах В.Бакірова, Л.Герасіної, Д.Гольдшміда, А.Майера, М.Мід, Л.Олеха, Ф.Паульсена, Н.Победи, Б.Пойзнера, О.Якуби. Проблеми регіонального розвитку освіти розглядають В.Городяненко, Г.Клімова, О.Навроцький, А.Сидоренко, Л.Сокурянська, І.Шеремет та інші.

Дослідження основ управління освітнім процесом має своєю основою розробки у царині методології соціокультурного пізнання, перероблення й перетворення соціокультурної інформації, дидактичне її оброблення (В. Ананьїн, В. Андрущенко, І. Бойченко, М. Булатов, Л. Губерський, А. Єрмоленко, М. Мокляк, В. Пазенко, В. Пилипенко, М. Попович, В. Рижко, Ф. Рудич та інші).

Незважаючи на широкий спектр досліджень, пов'язаних із розвитком освіти, ще недостатньо уваги приділяється ідеям, пов'язаними з новою картиною світу, із сутнісними характеристиками сучасного світового розвитку. Потребують більш глибокого розкриття специфіка освітньої ситуації й основні принципи функціонування й еволюції сучасної вищої гуманітарної освіти. В новій соціокультурній ситуації це необхідно для визначення домінант і основних напрямків розвитку, для розроблення стратегії і тактики перетворень, спроможних зробити вищу гуманітарну освіту адекватною часу інформаційної доби.

Мета статті полягає у визначенні оптимальних форми й основні вектори реалізації настанов новітньої гуманітарно-освітньої парадигми, виходячи з необхідності забезпечення їх найбільш ефективного впливу на реформування освітньої теорії і практики.

Виклад основного матеріалу. Під організаційними основами освіти ми розуміємо все те, що визначає форму освітньої діяльності в найбільш широкому сенсі цього терміна. Система управління освітою в її різних вимірах та рівнях, різновидності освітніх закладів та чинники форм організації занять у них, включаючи і соціальну диференціацію освіти, система організації освіти в окремому навчальному закладі та роль окремих суб'єктів цього процесу, терміни навчання, механізми фінансового та управлінського впливу суспільства на освіту характеризують систему освітньої діяльності. Відповідно, форма і зміст педагогічного процесу перебувають у тісному взаємозв'язку, що актуалізує аспектуальний розгляд організації гуманітарної вищої освіти шляхом аналізу детермінантних змін у сфері вітчизняної освіти.

Нині методологія управління становить двоскладну систему, перша складає різні прикладні теорії соціального управління, що пояснюють механізм і способи функціонування об'єктів і суб'єктів управління у різних природних і соціумних умовах. Друга утворює конкретні напрями і сфери управлінської діяльності, інформаційна база для розроблення пропозицій та рекомендацій з метою оптимізації праці [5, с. 3].

Об'єкт управління – поняття, яке характеризує структуровані суспільні відносини, соціальні події, предметний світ, одухотворені процеси і явища або індивідуальну й колективну свідомість, властивості і якості яких мають загальнолюдську цінність, тобто здатність бути використаними у діяльності щодо відтворення, примноження та розподілу духовних і матеріальних благ.

Метод, як спосіб досягнення певної соціальної мети, передбачає частковий вплив на об'єкти підприємницької діяльності, а також на формування регулятивних норм і правил, що визначають відповідні

пріоритети і колективну поведінку суб'єктів управління. В основі методів і форм управління підприємницькими справами, як й іншими сферами виробничої діяльності, лежить соціокультурне проектування, практичне значення якого, його вплив на оптимальність рішень і дій суб'єкта управління великою мірою залежить від «параметрів» соціокультурного знання.

Поряд з універсалізацією сучасне управління характеризується також і тенденцією до раціоналізації, в основу якої покладено спеціалізоване, дидактично оброблене, наукове знання. Соціально-культурний контекст інтерпретації визначає загальну лінію розвитку, пов'язану з фактом появи науки і, у широкому плані, діяльнісний тип культури.

Загальний напрям змін у системі організації вищої гуманітарної освіти визначається соціокультурними чинниками аналогічно до чинників розвитку змісту освіти – *гуманітаризації і фундаменталізації навчання* в умовах вищого навчального закладу.

Загальприйнятим є факт того, що сучасна система управління сферою освіти набуває статусу державно-громадської, оскільки має враховувати регіональні особливості, тенденції до зростання автономності навчальних закладів, конкурентності освітніх послуг, орієнтації освіти не на відтворення, а на розвиток [3, с. 12]. Гуманізація організаційних засад функціонування вищої гуманітарної освіти визначає відповідний вектор трансформаційних змін її змістовної складової. Окреслене жодною мірою не нівелює провідної ролі сторони освітньої діяльності, оскільки змістовна сторона явища чи процесу є визначальною за умови тісної взаємодії з формою свого перебігу або існування). Обмеження реформування виключно організаційними зрушеннями уможливорює прозору нормативну регламентацію – з одного боку, з іншого, – традиційно у вітчизняній системі вищої освіти пріоритет надається організаційним методам розв'язання освітніх і соціокультурних проблем.

Світоглядно-методологічною основою гуманістично орієнтованої переорієнтації управління освітою має стати сучасна гуманістична філософія, що має підґрунтям повернення від «філософії свідомості (розсудку)» до «філософії комунікації (діалогізації)». Основою цього напрямку реформування слугує розроблене Е.Гуссерлем вчення про інтерсуб'єктивність, «феноменологія симпатії» М.Шелера, «діалогіка» М.Бубера, «екзистенціальна комунікація» К.Ясперса. Ґрунтовний аналіз перерахованих розвідок учених суттєво розширили уявлення про сутність комунікації, довівши, що саме через міжособистісну комунікацію реалізуються соціокультурні цінності. Гуманізм – це передусім гуманістично орієнтоване спілкування людей. Саме в комунікації загальнокультурні гуманістичні цінності виявляються через специфічні форми – «тактовність», «емпатія», «коректність», «толерантність» тощо. Всі ці цінності спілкування безпосередньо пов'язані з самоцінністю людської гідності. Безумовно, цінність людини як найважливішої цінності культури взагалі і культури спілкування, зокрема, визначає стрижень ціннісного каркасу спілкування [4, с. 49].

Відтак у гуманістично орієнтованій системі вищої освіти основним об'єктом управління має стати сама система комунікації суб'єктів освітньої діяльності за умови створення дидактичного діалогічного навчального середовища як такої комунікації, так і освітньої діяльності в цілому.

Подальші перспективи цього напрямку реформування вітчизняної гуманітарної освіти є досить очевидними. Інтеграція до світового соціокультурного й освітнього простору, виокремлення й подальше упровадження у систему вітчизняної вищої гуманітарної освіти окремих психолого-педагогічних шкіл і напрямів, формування на основі практичного досвіду найбільш оптимальних з позиції тих чи інших критеріїв підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей і розвитку особистості систем організації роботи ВНЗ зумовить створення цілісної плюралістичної

системи вищої гуманітарної освіти аналогічно до тих, які функціонують у багатьох розвинених державах.

Зміни у формах організації навчально-виховного процесу передбачають органічне перетворення виховної складової навчального процесу, оскільки традиційним було ототожнення виховання з функціональним імперативом освіти й освітнього закладу, гуманістично спрямована трансформація освіти змінює навчально-виховний процес у напрямі його наближення до розвитку особистісних якостей майбутніх фахівців.

Особистість майбутнього фахівця і її освітній потенціал аналізуємо з погляду: 1) співвідношення з поняттям людини; 2) багатомірної і багаторівневої цілісності і відкритої динаміки; 3) соціалізації й укорінення в культурі в зв'язку з процесами освіти; 4) суб'єкта освіти.

Викладене вище дозволяє з позиції гуманістичної позиції розуміти особистість як суб'єкт освіти, який є динамічним, творчим, сенсоутворюючим (креативним) виявом людини в соціальності і культурі. Особистість суб'єкта освіти є своєрідною, оскільки стає в процесі освіти носієм власної міри соціальності і культури. У силу цього особистість не тільки інтеріоризує, але і екстеріоризує змісти. Освіта особистості суб'єкта освіти характеризується складними, що не мають строго обкреслених рамок, творчими процесами створення власного світу значень, змістів, цінностей, знань, особистісної культури.

Активному вияву особистісних якостей майбутніх фахівців, диференціації й індивідуалізації навчання сприяє створення інформаційного середовища у зв'язку з принциповим відходом від традиційної системи навчання окреслився в рамках розвитку дистанційних форм навчання з використанням комп'ютерних технологій. Поступове розширення і впровадження, мірою інформатизації суспільства й освіти, такої форми навчання передбачено і Національною доктриною розвитку освіти. В цілому ця перспектива прямо пов'язана з процесами гуманізації в освіті, оскільки

дистанційне навчання з використанням комп'ютерів і комп'ютерних освітніх мереж суттєво розширює можливості індивідуалізації навчання, активності та ініціативності його суб'єктів, створення системи самонавчання зі значним потенціалом творчого розвитку особистості.

У цілому можна констатувати, що педагогічні новації у вітчизняній системі освіти в сфері організації навчально-виховного процесу розвиваються в руслі загального процесу гуманізації освіти. Вони спрямовані на адаптацію конкретних форм навчання та виховання до освітніх потреб майбутніх філологів, його розвитку та формування складників їхньої особистості. Накопичений педагогічний досвід дозволяє розглянути питання про впровадження гуманістично спрямованих методик і форм організації навчально-виховного процесу у вищій школі, розроблення відповідних програм як на рівні окремих ВНЗ, так і на всеукраїнському рівні.

Підготовка майбутніх учителів філологічних спеціальностей відповідного рівня вимагає комплексного розв'язання комплексу організаційних проблем. Насамперед ідеться про наявність державної та регіональної програм прогнозування потреби та навчання молодих педагогів. Ми вважаємо слушною і ідею профільної педагогічної спеціалізації низки шкіл на рівні регіонів з їх прямими зв'язками з вищими педагогічними навчальними закладами.

Потребує якісного оновлення змістовний компонент навчальних програм педагогічних вищих навчальних закладів з позиції гуманістично спрямованої переорієнтації життєвих орієнтирів, знань та навичок майбутніх фахівців.

Наведемо орієнтовні типи навчальних елементів (за [2]), що становлять елементний складу семантико-процедурної моделі змістового блоку навчального курсу (на прикладі курсу «Стилістика української мови та риторика»).

Групи навчальних елементів та їх зміст

<i>Зміст групи</i>	<i>Приклад навчального елемента з галузі знань «Стилістика української мови та риторика»</i>
поняття (категорії; терміни; поняття; позначення)	Стилетвірні ознаки стилю – особливі стильові ознаки, певною й особливою сукупністю яких створюється мовна й мовленнєва своєрідність кожного окремого стилю, очевидна й менш виразна індивідуальність
явища (властивості; явища; факти; спостереження; твердження; опис об'єктів; механізмів тощо)	Образність мовлення – спосіб передавання певних понять через художні образи, якими відтворюється не зовсім звичне бачення, сприймання людиною навколишнього світу і себе самої в ньому
відношення (співвідношення; теореми; закони; концепції; правила; гіпотези; теорії; моделі фізичні і математичні; залежності, у тому разі аналітичні, графічні та логічні; структури тощо)	Класифікація зображально-виражальних засобів
алгоритми (алгоритми діяльності, у тому числі алгоритми розв'язування задач, доведення теорем, рівнянь тощо; послідовності дій; процедури; правила прийняття рішень; поведінки і таке інше)	Алгоритм лінгвістичного аналізу поетичного тексту

Аспектуалізацією гуманістично спрямованої переорієнтації діяльності ВНЗ є розширення їх управлінських можливостей задля творчої самореалізації педагогічних колективів, наближення навчально-виховного процесу до потреб конкретної місцевості, конкретних батьків і дітей. Оптимальним буде поєднання обмежувально-стандартизуючого державного контролю й контролю відповідно до осітньої політики конкретного

освітнього закладу, територіальної громади, майбутнього фахівця. Поступовий перехід основних важелів контролю й управління на рівень самого освітнього закладу і територіальної громади, де він функціонує, надає змогу обрати оптимальний варіант функціонування ВНЗ – з точки зору поєднання загальносуспільних інтересів, інтересів локальної спільноти та інтересів професійного зростання майбутніх фахівців.

Що стосується державного управління освітою, то воно змінюється у напрямі формування демократичної моделі управління, тобто - непрямого та опосередкованого управління, яка позитивно зарекомендувала себе у розвинених суспільствах.

Одним з аспектів такої демократичної перебудови системи управління вищою гуманітарною освітою є також принципове звуження сфери контролю державних стандартів освіти. Завданням останніх є підтримка єдиного освітнього простору в масштабах всієї країни, визначення стратегічних орієнтирів діяльності освітніх закладів, що певною мірою обмежує детальну регламентацію навчального процесу (зміст детальної регламентації визначається надмірною кількістю диверсифікуючих чинників). Наша позиція конституюється на положеннях, ініційованих Національною доктриною розвитку освіти, яка визначає основні чинники різноманітності навчальних програм: а) вплив форм організації навчального процесу; б) профільна спеціалізації освітніх закладів; в) оригінальні авторські педагогічні концепції; г) участь у різноманітних освітніх мережах, експериментах та програмах; г) регіональна та місцева специфіка освіти; д) вплив на навчальний процес батьківської громадськості та структур громадянського суспільства.

Загальний напрям управлінських новацій в окресленій сфері – розширення можливостей вибору суб'єктів освітньої діяльності, що є необхідною умовою наближення навчально-виховного процесу в освітніх закладах до потреб споживачів освіти. Розширюються можливості альтернативного вибору навчальних дисциплін педагогічних систем,

організації всього навчально-виховного процесу. Це створює педагогічне середовище, яке за своїми характеристиками є сприятливим для професійного зростання майбутніх фахівців, формування активної і творчої особистості. Слід наголосити на необхідності суттєвого розвантаження навчальних програм і навчального часу для вільного творчого вибору майбутніх фахівців, формування комплексу альтернативних факультативних дисциплін, розширення регіонального і вишівського компонентів у навчальному процесі. Світова і вітчизняна практика свідчать, що збільшення простору для вільного вибору на рівні освітніх закладів є безпосередньою передумовою їх переорієнтації на цінності особистісного професійного зростання, сприяє суттєвому підвищенню рівня зацікавленості та внутрішньої мотивації до навчання самих дітей. Зокрема, варіативна частина циклу професійної науково-предметної підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей, представлена у рубриках – *дисципліни, які встановлює університет; дисципліни вільного вибору студента*, дозволяє суттєво розширити обсяг освітніх послуг фахового спрямування. Пропозицією є додаткового уведення фахово спрямованих дисциплін вільного вибору студента, які б корелювали зі змістом навчальних практик філологічного профілю: *фольклорної, діалектологічної, етнографічної, психолого-педагогічної*.

Теорія і практика освітянського управління в Україні переконують у тому, що процес гуманізації управлінських відносин у галузі освіти безпосередньо корелює із характером структурно-функціональних змін; формуванням нового управлінського кодексу. Йдеться насамперед про те, що на рівнях управлінської системи й організації навчально-виховного процесу в умовах освітнього закладу формальні взаємовідносини суб'єктів управлінської діяльності, конституційовані на виконанні їх функціонально-статусних ролей, мають нівелюватися, натомість актуалізується система взаємин партнерського характеру. Чинники міжособистісної комунікації,

основою якої є взаємні інтереси і взаємна зацікавленість у спільних діях та результатах, мають визначати головний вектор управлінських відносин.

Гуманістичний вектор процесу управління в системі вищої освіти актуалізує питання здійснення громадського контролю в окресленій галузі, що дозволить координувати внутрішні механізми самоконтролю, конституційовані на гуманістичних ідеалах і принципах, соціоцентричних пріоритетах діяльності. Громадський контроль дозволить оптимізувати, на наше переконання, розв'язання нинішніх завдань вищої гуманітарної освіти, координувати стратегію модернізаційних реформ у сфері освіти. Громадський контроль може здійснюватися педагогічними об'єднаннями і товариствами, науково-педагогічними лабораторіями тощо.

Організаційна функція громадської педагогічної організації полягає переважно у представництві й захисту інтересів усіх суб'єктів освітньої діяльності в рамках громадянського суспільства; створення в суспільстві морально-психологічного клімату, який би сприяв освітянським реформам і загальному процесу формування гуманоцентричної системи цінностей як соціокультурного середовища цих реформ.

Громадська педагогічна організація надасть змогу науково-педагогічним працівникам вишів консолідуватися, сприяти модернізації освітньої галузі відповідно до тенденцій в умовах інформаційної доби. Консолідація педагогічної громадськості уможливить громадську переорієнтацію вітчизняної системи вищої освіти, без якої унеможлиблюється оптимальне здійснення й організація соціокультурних реформ гуманістичної спрямованості.

Висновки. Нами окреслено загальні вектори, які визначають змістовне поле гуманістично спрямованих новацій. Запропоновані зміни в управлінні вищою гуманітарною освітою у процесі підготовки майбутніх учителів філологічних спеціальностей передбачають насамперед:

1) опосередковане їх застосування в практичному педагогічному процесу;

2) створення концептуальних основ вироблення нової системи критеріїв оцінювання освітньої діяльності в умовах вишу.

Перспективи подальших досліджень полягає в розробленні шляхів оптимальної поступової переорієнтації концептуальних положень до системи емпіричних індикаторів (оволодіння сукупністю філологічних знань), які можуть бути верифіковані кількісно чи якісно, на компетентнісно орієнтовані відповідно до освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр», «спеціаліст», «магістр».

Література:

1. Жадько Ю. Мова як поліфункціональне духовне явище / Ю. Жадько, В. Жадько. – Запоріжжя : ЗЮІ МВС України, 1998. – 86 с.
2. Наказ Міністерства освіти України «Про порядок розробки складових нормативного та навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців з вищою освітою» № 285 від 31.07.1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.uazakon.com/big/text684/pg1.htm>
3. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – №33. – С.4–6.
4. Сафьянов В.И. Этика общения: Проблема разрешения конфликтов / В.И. Сафьянов. – М. : Мир книги, 1997. – 192 с.
5. Щекин Г.В. Теория социального управления / Г.В. Щекин. – К. : МАУП, 1996. – 408 с.